

# Potíže s pravopisem

Sgall P. & Panevová J. (2004): Jak psát a jak nepsat česky. – Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, Praha.

# Gramatika versus pravopis

- **Gramatika** neboli mluvnice je soubor logických a strukturních pravidel, kterými se řídí stavba vět, větných členů a slov v určitém přirozeném jazyce. V tradičním pojetí zahrnuje morfologii (tvarosloví) a syntax (skladbu), v širším i další jazykovědné disciplíny, jako je fonetika s fonologií, lexikologie a slovo tvorba a stylistika (Wikipedie).
- **Pravopis** (též ortografie) je ustálený způsob záznamu zvukové podoby (spisovného) jazyka systémem grafických znaků (Wikipedie). Je to soustava člověkem vědomě dodaná, kterou může člověk ovlivňovat soustavně a záměrně. Je to soubor doporučení pro vytříbené písemné vyjadřování, od nichž se lze v odůvodněných případech odchýlit.

# Bratrský pravopis

Putowánj aneb Cefta z Králowstwj Cželkého do Měfta Benátek: Odtud po Moři do Země Swaté/ země Jůdfké/ a dále do Egypta a welikého Měfta Kairu: Potom na horu Oreb, Synai a fwaté Panny Kateřiny w pufté Arabij ležjcý: Na dwa Djly rozdělená: A Od Urozeného Pána, Pana Kryftoffa Haranta z Polžic a Bezdružic/ a na Petce etc. Ržjmského Cýfařeho milofti Raddy a Komornijka/ Léta 1598. fftiaftně wykonaná/ y také pěknými Figůrami ozdobená./ Geft přitom y krátké wypsánj některých Národůw a obyčegůw gegich/ též Zemj, Kragin, Oftrowůw a Měft/ y giných rozličných wěcý.

cestopis Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, tisk z roku 1608

# Pravopis poloviny 19. století

Sázením dlouholetým nyní máme nesčíslné množství odrodkůw co do tvaru, velikosti, barvy a dobroty. Rostlina ta pro lidské pokolení jest ten největší prospěch, jež z vynalezení Ameriky má. Ji nynějšího času není možná, aby všeobecný hlad mohl lidské pokolení, o němž nám letopisowé mnoho příkladůw vypisují, pokud toliko na obilí všecka naděje se skládala, která powětrím nepříznivým zklamána býwala; tenkrát předce zemňáky jsauce jinak náramně úrodný, se podaří, že lid nebohý před strašnou smrtí hladem se ochrání. Bamboly té rostliny jsau tedy každodenní ztrawau lidu chudšího a přicházejí i na stoly nejbohatších buď co takowé buď rozdílným způsobem přistrojené. Dělají též z nich škrob a mauku, jenž dlouho chowati se dáwá. Taktéž poskytují dobytku a drůbeži výbornau píci. Také z nich dobývá se kořalka.

# Principy českého pravopisu

Hlavní princip je fonologický, kombinován s principem morfologickým a historickým.

- Fonologický princip se odchyluje se od zásady *Piš, jak slyšíš*; nezachycuje zvuky ale fonémy, a tedy nebere v potaz výslovnostní varianty téže hlásky. Nebere tedy v potaz např. spodobu znělosti ve skupinách hlásek (např. znělé i neznělé ř ve slovech *tři* a *dři*) ani ztrátu znělosti na konci slova (*led*).
- Morfologický princip: dětský, rozlišování *mě* a *mně*, *vědět* versus *vjet* bez ohledu na (stejnou) výslovnost .
- Historický princip: rozlišování *i* a *y* (*plynout* versus *plivat*), *ú* a *ů*, existence grafému *ě*.

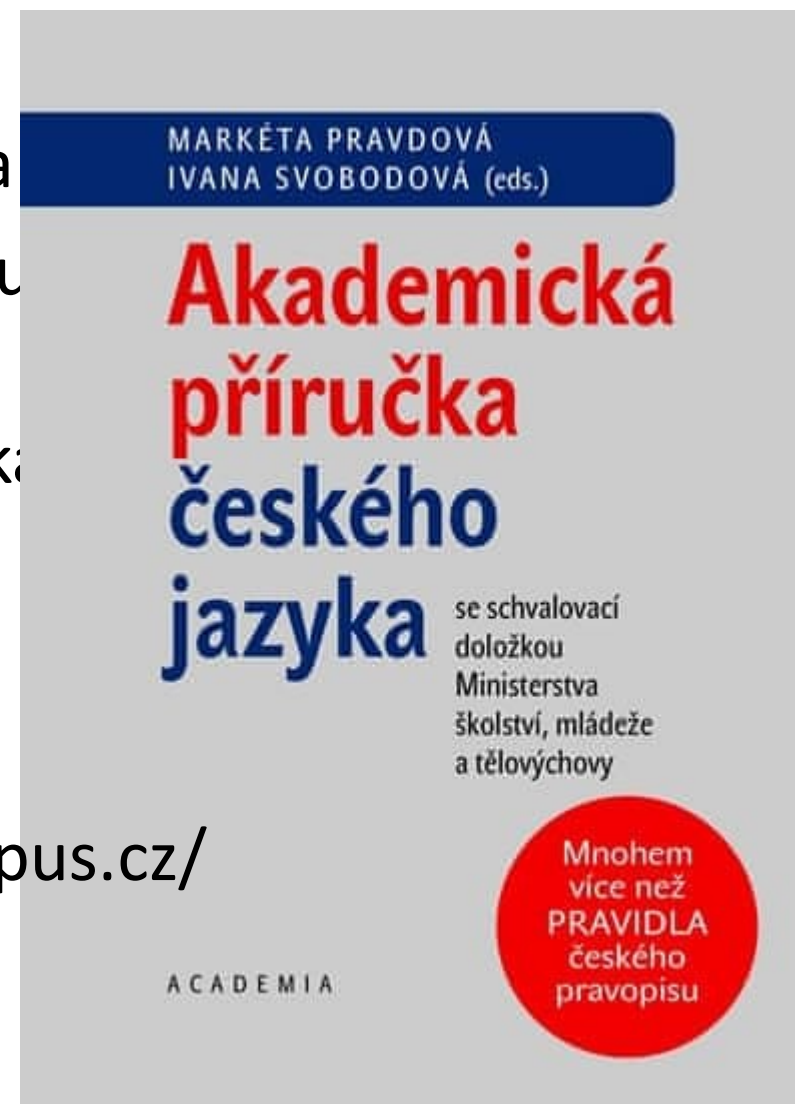
Český pravopis je jednodušší než anglický a francouzský, ale složitější než srbský, španělský nebo finský.

# Pravidla českého pravopisu

- Od počátku 19. století provedena nejdřív analogická oprava (odstraňuje *y* po *s*, *z* a *c*), později skladná oprava (zavedeno *í* namísto *j* a *j* namísto *g*). Úpravy pravopisu prosazoval hlavně Václav Hanka...
- Pravopisné příručky vycházejí od poloviny 19. století.
- Interpunkce podle německého vzoru s ohledem na syntax.
- Jan Gebauer připravil první vydání pravopisných pravidel v r. 1902 a upravené vydání v r. 1903. Druhé vydání zavádí větší pravidelnost (délky: výslovnost versus pravopis).
- Větší reformy pravopisu byly uskutečněny v letech 1941, 1957 a 1993.

# Pravidla českého pravopisu

- Pravidla českého pravopisu ve školních a
- Internetová jazyková příručka pro Ústavu  
<http://prirucka.ujc.cas.cz/>
- Pravidlová M. & Svobodová I.: Akademická
- Český národní korpus: <https://www.korpus.cz/>



# Ypsilon

Shoda podmětu s přísudkem

- *Cigarety zdražily, nebo Zdražili cigarety?*
- V několikanásobném podmětu má přednost rod mužský životný: některé věty s několikanásobným podmětem, který následuje až za přísudkem, proto nelze normálně diktovat.
- Některá substantiva mohou mít životné i neživotné tvary: *klouzci, -ky*; *ledoborci, -e*; *ukazatelé, -e*; *hybridi, -y*; gramatický rod řídí pravopisnou shodu.



# Ypsilon

## Obojetné souhlásky

- *dobýt město, ale dobít potkana, podobně nabít a nabýt*
- *mlýn se liší od mlít, výr není totéž co vír, síra není sýr*
- *dábel se vymítá, les se mýtí; podobně namítat a zmítat sebou*
- *sirý (osiřelý) není totéž co syrý (syrový)*
- *brzy, ale brzičko*

## V koncovkách

- *pánovi, tátovi, ale tátovy kalhoty*
- *vlak z Prahy do Břeclavi a Bratislavy*
- *tácy, ale skici a medaile pana Nohavici; bezkopcý kraj*

# Písmeno ě po *m, b, v*

- Osobní zájmeno já má ve 3. pádu tvar *mně* nejen v důrazném, ale i příklonkovém tvaru (tam vedle nedůrazného *mi*). Může se tedy psát *je mně jí líto, to mně nevadí*; lze se proto vyhnout knižnímu *mi*. Ve 2. a 4. pádě lze používat zájmeno mě i v důrazném postavení, tedy *pro mě, mě on nechce znát*; lze se vyhnout knižnímu *mne* (*pro mě za mě*). Neplatí už paralela s tvary zájmena 2. osoby (*tobě, ti, tebe, tě*).

*Představil m(n)ě tchýni.*

- V koncovkách *jemně* (od *jemný*), ale *pitomě* (od *pitomý*), *tamní*, *tamější*.
- V kořenech slov se píše *bě, pě, vě, mě*, ale *pomněnka* a *domněnka* jsou od slovesa *mnít*, zatímco *slaměnka* je od slova *sláma*.

# Předložky a předpony s a z

- Se 7. pádem se pojí předložka *s*, i když se někdy vyslovuje zněle (*s domem*, na Moravě i *zním*).
- S 2. pádem je možné vždy psát *z*, *ze*, ale někdy je vhodné ve významu *s povrchu pryč* použít staré (knižní) *s*, např. ve výrazu *se stolu*.
- V ustálených spojeních *být s to* a *kdo s koho* jde o čtvrtý pád.
- U předpon rozhoduje význam: *splynout* a *sloučit* znamená dohromady, k sobě, *sklouznout* a *smýt* je s povrchu dolů; naopak ve slovesech *zcivilizovat* a *zrušit* jsou „zdokonavující“ předpony, podobně se píše *z* ve slovesech odvozených od podstatných a přídavných jmen, např. *zdokonalit* a *znechutit*. Pravopis *zpěv* a *zpověď* jsou jen tradiční.

# Cizí slova

- Pravidla z roku 1993 přinesla krácení písmen ve slovech cizího původu, kde není spisovná výslovnost jednoznačně dlouhá; lze tedy psát *archiv* i *archív*, *citron* i *citrón* a *tampon* i *tampón*. Naopak je *aceton* a *šampon* se píšou jen krátce (proč?), *bazén*, *malér* a *ateliér* jen dlouze. V jednom textu je potřeba uplatnit jeden způsob.
- Zdvojené souhlásky se zpravidla zjednodušují. Píšeme proto komise a milénium. Zdvojená souhláska zůstává u slov nezdомácnělých, např. *abbé* a *rabbi*, na švu mezi předponou a kmenem, např. ve slovu *interrupce* a *interregnum*.
- Velmi speciální nezdомácnělé termíny je lepší psát původním pravopisem.

# Cizí slova

- Vedle *scanner* je *skener* a *skenovat*, ale *lobby*, *lobbista* a *lobovat*.
- Píše se *Balsac*, ale s *Balzakem* (i *Balzacem*); pádové tvary francouzských jmen se píšou *Jacquese* a *Julese*, ačkoli se vyslovují [žaka] a [žila].
- Pravidla z roku 1993 přijala pravopisné podoby *filozofie*, *kurz*, *diskuze*, *rezort* a příponu *-izmus*; starší podoby se s jsou i nadále možné.

Český přístup (= počešťování pravopisu) k přejatým slovům není nijak výjimečný: zatímco angličtina a francouzština většinou zachovávají původní pravopis, je např. finština nebo srbocharvátština v pravopisném přizpůsobení cizomluvů mnohem radikálnější.

# Velká písmena

- Píšeme *Krkonošský národní park, národní park Podyjí, přírodní rezervace Milovická stráň* (území; podobně jako *okres Brno-venkov*), ale *Správa národního parku Podyjí* (instituce).
- Ulice *Pod Skalkou* (dříve *Pod skalkou* i *Pod Skalkou*); ulice *Na Příkopě*, ale bydlí na *Příkopě* nebo na *náměstí Míru*.
- Odstěhoval se nejdříve do *jižních Čech*, potom na *jižní Moravu*, ale bydlí v *Jihomoravském kraji*.
- *Fakulta přírodovědecká/Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity*.
- Jdu do *Ústavu* (= na Květnou) je zástupný název; zástupnými názvy je lepší šetřit.

# Interpunkce: čárka, dvojtečka, středník, tečka

- Dlouhé věty a složitá souvětí vyžadují velkou pozornost. Často je vhodnější rozdělit dlouhé souvětí na dvě kratší, případně použít středník, dvojtečku a závorky.
- Vložené věty (závislé klauze) se oddělují čárkou z obou stran; na druhou čárkou v pořadí se obvykle zapomíná: *Z faktu, že tkanivo života se utváří vzájemnými vztahy mezi rozmanitými životními formami mu vyplývá...*
- Někdy se čárka nepíše až před podřadící spojkou, ale už před částicí: *platy zvýšíme, teprve až to hospodářská situace umožní...*

# Interpunkce: čárka, dvojtečka, středník, tečka

- Je třeba rozlišovat na rozvíte přívlastky za podstatným jménem. Pokud přívlastek omezuje význam substantivní skupiny, je to přívlastek restriktivní (těsný), jehož vypuštění mění význam, a ten se čárkou neodděluje. Naopak přívlastek nerestriktivní (volný) se odděluje čárkou z obou stran.

*První Smetanovou operou, napsanou na libreto K. Sabiny, jsou Braniboři v Čechách.*

*První Smetanovou operou napsanou na libreto E. Krásnohorské je Hubička.*

*Monografie vydaná v nakladatelství Academia je jeho habilitační prací.*



# Interpunkce: čárka, dvojtečka, středník, tečka

- Spojka *nebo* se používá jak ve slučovací, tak ve vylučovací platnosti.

*Na zimu si věci uložíme do krabic nebo pytlů.*

*Koupit, nebo nekoupit, drtí nás denně reklamní slogany.*

- Někdy je vhodné použít dvoučlenný spojovací výraz: *bud'..., anebo...;* ten má vylučovací význam.
- Spojka *či* měla původně vylučovací význam.

*Být, či nebýt, toť otázka.*

# Interpunkce: čárka, dvojtečka, středník, tečka

- Před spojkou *a* se klade čárka, pokud stojí mezi hlavní a vedlejší větou, a to i tehdy, pokud by přísně vzato měla čárka stát až za *a*.

*Probudil se, a když viděl, že už se rozednívá, vstal.*

- Čárku před spojkou *a* píšeme, stejně jako před *i*, *ani*, *nebo* a *či*, pokud má spojka jiný než slučovací význam. Například jde o stupňování nebo o odporovací spojení.

*Tento jev není popsán v učebnicích, ani odborná literatura se o něm nezmiňuje.*

*Míjely hodiny, a vlak se z místa nehýbal.*